

Keuzes maken

Nieuwe perspectieven bij het archiveren van architectuurcollecties

Wordt door digitalisering het maken van keuzes steeds belangrijker, of hoeven er geen keuzes meer gemaakt te worden? Door de overvloed aan informatie die via digitalisering beschikbaar is, is het kiezen wat relevant is vaak een hele opgave. Daar zou een belangrijke rol voor archiefinstellingen kunnen liggen.

Welke vraagstukken doen zich voor bij het verzamelen van architectuurarchieven? Er wordt steeds meer ontworpen in een digitale omgeving en architectuurarchieven worden steeds groter. Wat moet wel en wat niet bewaard worden en waarom? En sluit de nieuwe erfgoedwet voldoende aan op de praktijk?

Erfgoedwet

Nederland heeft een rijke ontwerptraditie. De rijkscollectie archieven op het gebied van architectuur en stedenbouw uit de periode 1850-heden, beheerd door Het Nieuwe Instituut (HNI), is voor het begrijpen en voortzetten van die traditie onmisbaar. De collectie bestaat uit ongeveer 600 particuliere archieven en verzamelingen van Nederlandse architecten, stedenbouwkundigen, beroepsverenigingen, critici en opleidingen en behoort ook wereldwijd tot de

grootste collecties op het terrein van de architectuur. Vanaf 2017 valt de collectie als ‘onvervangbaar en onmisbaar cultuurgoed’ onder de Erfgoedwet, die sinds juli 2016 van kracht is. Hiermee is de eerder geldende overeenkomst over het beheer van de rijkscollectie tussen de staat en Het Nieuwe Instituut komen te vervallen.

De Erfgoedwet gaat over het beheer en het behoud van de archieven, en regelt zaken als onderhoudsplicht en het garanderen van toegankelijkheid en veiligheid. Nergens staat iets over de plicht tot het aantonen van de maatschappelijke relevantie van dit cultuurgoed of het formuleren van fundamentele, inhoudelijke argumenten waarmee het verzamelen van architectuurarchieven wordt gelegitimeerd. Archiven komen bij Het Nieuwe Instituut niet binnen op basis van wettelijke regelingen. Het stelt een eigen collectie- en verzamelbeleid vast, en legt in de collectievorming kwalitatieve normen aan, waarbij het nodig is telkens een actuele context te schetsen waaruit het belang van het verzamelen van architectuurarchieven blijkt.

Geschiedenis

De maatschappelijke relevantie van de architectuurcollectie is geen absoluut gegeven en moet telkens opnieuw worden aangetoond. De collectie hebben we te danken aan particulier

Structuralisme, een project van Het Nieuwe Instituut i.s.m. architect Herman Hertzberger (op de foto), 2014-2015. Foto: Carel van Hees

initiatief uit de vorige eeuwen. Het ideaal van een architectuurcollectie werd geformuleerd door de Nederlandse beroepsorganisaties van architecten die ontstonden vanaf het begin van de 19de eeuw. Door het vormen van een collectie van voorbeeldig werk van vakgenoten wilden zij de waarde van de bouwkunst als onderdeel van het nationale cultureel erfgoed aantonen. Ook het streven deze collectie in een rijksarchitectuurmuseum onder te brengen was onderdeel van een campagne voor officiële erkenning van het architectenberoep. Het waren opnieuw de architecten zelf die in 1955 de Stichting Architectuurmuseum (SAM, voorloper van het Nederlands Architectuurinstituut (NAi)) oprichtten. Hun motto bij het verzamelen van architectuurarchieven was ‘Redden wat er te redden valt!’ Het ging hen daarbij vooral om de nalatenschap van de ‘helden’ van de moderne beweging. De architecten van het naoorlogse Nieuwe Bouwen, die betrokken waren bij de SAM, zagen in het vooroorlogse modernisme hun wortels en de collectie ondersteunde de heroïsche geschiedschrijving van de moderne beweging.

In de jaren zeventig werden de verzamelde archieven officieel eigendom van de staat. Niet langer de architecten zelf, verenigd in de SAM, maar architectuurhistorici gingen bepalen welke archieven, dat wil zeggen van welke architecten, werden verworven en welke niet. De criteria waren algemeen, namelijk die van de bekendheid en landelijke uitstraling van de architect. Het Nederlands Documentatie Centrum voor de Bouwkunst (NDB) kreeg de archieven in beheer, als afdeling binnen de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Hiermee kreeg de verzameling een directe functie in de monumentenzorg.

Het ideaal van een architectuurmuseum ging in 1988, met de oprichting van het NAi in vervulling. Het waren de gloriejaren van het Nederlandse architectuurbeleid, waarin de collectie kon uitgroeien tot een van de grootste architectuurcollecties ter wereld. In 2013 is het Nederlands Architectuurinstituut samen met Stichting Premisela en Virtueel Platform gefuseerd tot Het Nieuwe Instituut.

Kenmerkend voor de architectuurcollectie zoals hij tot nu toe gevormd is en nog steeds wordt, is de nadruk op de ‘culturele en creatieve →

dimensie' van architectuur. De focus op het ontwerpersarchief en de ideeëngeschiedenis bepaalt de eigenheid en de kwaliteit van de collectie. Het HNI bewaart niet alleen tekeningen en maquettes van afgeronde ontwerpen, maar besteedt ook veel aandacht aan het materiaal dat daar omheen geproduceerd werd, zoals correspondentie, materiaal met betrekking tot nevenactiviteiten van architecten, bureauzaken et cetera en dat uiteenlopende informatie bevat over het ontwerpproces en de context waarbinnen het ontwerp is ontstaan.

Nieuwe perspectieven

De meest recente verzamelnota is *Keuzes maken* (Bouman et al. 2012) en heeft betrekking op archieven vanaf de periode 1960 tot heden. Aanleiding was onder andere de vraag in hoeverre de klassieke, monografische invalshoek zoals die gehanteerd werd bij het verzamelen nog houdbaar was. Was het verzamelbeleid tot dan toe vooral gericht op individuele architecten en de artistieke ontwikkeling van hun oeuvre, in het nieuwe beleid introduceert het instituut een tweede laag die de maatschappelijke context en de ruimtelijke ontwikkelingen als uitgangspunt heeft. Bovendien speelde de vraag of de architect nog wel als enige de 'creatieve dimensie' van architectuur vertegenwoordigt. Sinds de tweede helft van de 20ste eeuw is het architectenvak enorm in beweging en zijn er veel meer partijen betrokken bij het ontwerpen van de gebouwde omgeving. Het huidige verzamelbeleid zet de productie van de architect als autonome kunstenaar als het ware minder op de voorgrond en legt meer nadruk op de maatschappelijke betekenis van architectuur.

Keuzes maken is bedoeld om het perspectief op architectuur te verbreden, door niet alleen de 'helden' of lijsten met namen van de belang-

rijkste architecten als uitgangspunt van het denken te nemen, maar ook de context, de ontwikkelingen in de samenleving, en daarbinnen relevante actoren te benoemen. Dat kunnen behalve architecten ook instellingen, opdrachtgevers, andere ontwerpers, critici of plekken zijn.

Met deze verbreding van het perspectief op architectuur sluit het acquisitiebeleid beter aan bij een grotere groep van (potentiële) gebruikers van de collectie. De maatschappelijke relevantie en het belang van verzamelen worden immers ook bepaald door het gebruik dat er van de collectie wordt gemaakt, in tentoonstellingen, publicaties, websites en onderzoek.

Nieuwe gebruikersgroepen

Werd de collectie oorspronkelijk aangelegd voor en door architecten, nu is zij vooral een onderzoekscollectie die wordt gebruikt door een steeds diversere (en veranderende) groep van gebruikers. Zo neemt het belang van interdisciplinair onderzoek en nieuwe crossdisciplinaire perspectieven toe. Niet alleen architectuurstudenten en architectuurhistorici, maar ook bijvoorbeeld studenten visual studies, kunstacademies en andere ontwerpdisciplines gebruiken de collectie als onderzoeks- en inspiratiebron.

Momenteel is het instituut bezig met een uitwerking van *Keuzes maken*, waarbij meer dan daarvoor ook in- en externe onderzoekers worden betrokken. Zo wordt de verzameltaak steviger verbonden met de nieuwe Research & Developmentafdeling van Het Nieuwe Instituut, dat wil zeggen de nieuwe afdeling R&D en het Jaap Bakema Study Centre (in samenwerking met TU Delft), om de link tussen onderzoek, acquisitie en presentatie te versterken.¹

Door de directere koppeling van erfgoed aan de onderzoeksafdelingen kunnen kennis over de collectie en onderzoek ten behoeve van de nadere invulling van het verzamelbeleid en het uitdragen daarvan beter plaatsvinden. Een voorbeeld is het project Structuralisme (vanaf 2014), een breed opgezet onderzoek naar de geschiedenis en de actuele relevantie van het Nederlandse Structuralisme. Binnen dit project worden dwarsverbanden gelegd tussen verzamelen, onderzoeken, ontsluiten en presenteren.

De maatschappelijke relevantie en het belang van verzamelen worden ook bepaald door het gebruik dat er van de collectie wordt gemaakt

Verrassende vondsten, archieftentoonstelling in Het Nieuwe Instituut, 2015-2016. Foto: Fred Ernst

Belangrijke thema's voor de komende periode zijn onder andere het onderzoek naar diversiteit van het acquisitiebeleid en de invloed van digitalisering op architectuur. Ook de verbreding van de disciplinaire reikwijdte van de collectie met design en e-cultuur staat op de agenda. Hoewel de eigen erfgoedtaak het kader van architectuur en stedenbouw omvat, agendeert Het Nieuwe Instituut ook de archieven op het gebied van andere ontwerpdisciplines, onder andere met het recente initiatief tot een draagvlakonderzoek voor een tijdelijk designmuseum.

Digitalisering

Onlangs heeft Het Nieuwe Instituut het archief van architectenbureau MVRDV verworven, het eerste archief dat in de collectie werd opgenomen dat grotendeels digitaal is. Het archief dient als casus binnen een onderzoek naar de verschillende mogelijke duurzaamheidsstrategieën voor het in stand houden van digitale architectuurarchieven.

Wat betekent digitalisering voor het (toekomstige) verzamelen? Maakt digitalisering verzamelen van wat er momenteel gebeurt noodzakelijk? Door digitalisering is het wellicht nodig om veel meer dan voorheen de aandacht te richten op archieven die nu gecreëerd worden en het verzamelbeleid af te stemmen op actuele ontwikkelingen. Als we tien of twintig jaar wachten voordat we een architect, diens erfgenaam of een andere archiefvormer benaderen en hij alleen nog maar zijn oude computerfiles

Rondleiding door de depots van Het Nieuwe Instituut. Foto: Carel van Hees

heeft, dan is de kans groot dat het meeste daarvan niet meer te lezen is. Digitalisering vereist een ander soort verzamelen, waarbij je al antennes moet ontwikkelen voor interessante ontwikkelingen die op dit moment plaatsvinden.

Wordt door digitalisering het maken van keuzes steeds belangrijker, of is keuzes maken niet meer nodig? Binnen de overvloed aan informatie die via digitalisering beschikbaar is, is het kiezen van relevante en kwalitatieve gegevens vaak een hele opgave. Daar zou een belangrijke rol voor archiefinstellingen kunnen liggen. Erfgoedinstellingen hebben immers naast hun taak om te behouden en beheren vooral een rol om zich te positioneren en hoofd- en bijzaken van elkaar te onderscheiden. Of is het 'alleenrecht' van erfgoedinstellingen op het maken van betekenisvolle keuzes komen te vervallen, nu er zoveel verschillende bronnen zijn te vinden op internet, en architecten ook zelf veel actiever worden in het beschikbaar stellen van informatie als open data? ●

Literatuur

Bouman, O., B. Mousavi en S. Mulder (2012) *Keuzes maken: nieuwe principes voor het acquisitiebeleid van de NAi collectie*. Rotterdam: Nederlands Architectuurinstituut.

Noot

1 Voor het beleidsplan van Het Nieuwe Instituut zie www.hetnieuweinstituut.nl/beleid